

Celal Bayar Arşivi Belgelerinde İbo Osman (Bekir Ağa)'ın Millî Mücadele Hatıraları*

In The Documents of The Celal Bayar Archive Ibo Osman (Bekir Ağa)'s Memories of The War of Independence

Kaan Cem GENİŞ**

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/ Type
01.05.2023	08.05.2023	30.06.2023	Araştırma

Atf/Citation: Geniş, Kaan Cem, "Celal Bayar Arşivi Belgelerinde İbo Osman (Bekir Ağa)'ın Millî Mücadele Hatıraları", *Tarih ve Tarihçi*, 2 (1), 2023, s. 90-110.

ÖZET

Celal Bayar, Türk siyasi tarihinde önemli bir figürdür. Gerek Millî Mücadele döneminde üstlendiği rol, gerekse cumhuriyet döneminde hem başbakan hem de cumhurbaşkanı olarak ifa ettiği görevler göz önüne alındığı vakit yakın dönem cumhuriyet tarihimizi aydınlatmada çok önemli bir vazife üstlenmiştir. Bu çalışmada Celal Bayar'ın kişisel arşivi kullanılarak, Millî Mücadele'nin güney cephesinde Fransızlarla olan mücadelede İbo Osman lakaplı Bekir Ağa'nın bölgedeki gözlemlerine yer verilecektir. Bu gözlemler verilirken güney cephesinde gerçekleşen olaylarla karşılaştırılarak aktarılacaktır. Bu çalışma ile amaç, Fransızlarla birebir müsademe eden bir Kuvay-ı Milliye neferinin gözünden dönemin küçük bir panoramasını ortaya koymaktır. Bunu yapmaya çalışırken Celal Bayar'ın kişisel arşivinin yanı sıra o dönemi yansıtan çeşitli araştırma eserlere de müracaat edilecektir. Karşılaştırmalı bir tarih bakış açısıyla, Millî Mücadele'de güney cephesindeki Türk askerlerinin durumu, Fransızlarla olan mücadelesi ve bunun yeni Türk Devleti'nin kuruluşuna olan etkileri tarafsız bir gözle aktarılmaya çalışılacaktır. Bu çalışmanın erken dönem Cumhuriyet dönemine ve yakın dönem Türk Siyasi Tarihi'ne katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Siyasi Tarihi, Türk-Fransız İlişkileri, Millî Mücadele'de Güney Cephesi, Celal Bayar, İbo Osman (Bekir Ağa).

* Bu makalenin ortaya çıkmasına büyük katkı sağlayan Celal Bayar Vakfı Başkanı Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali'ye teşekkür ederim.

** MEB Tarih Öğr.- Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Türkiye, kcgemis@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7608-1220.

ABSTRACT

Celal Bayar is an important figure in Turkish political history. Considering both the role he assumed during the War of The Independence and the duties he performed as both prime minister and president during the republican period, he has assumed a very important task in illuminating our recent republican history. In this study, using the personal archive of Celal Bayar, the observations of Bekir Ağa, nicknamed İbo Osman, in the struggle against the French on the southern front of the National Struggle in the region will be included. While these observations are being given, they will be compared with the events that took place on the southern front. With this study, the aim is to present a small panorama of the period through the eyes of a Kuvay-ı Milliye neferin who tolerated the French one-on-one. While trying to do this, in addition to Celal Bayar's personal archive, various research works reflecting that period will also be applied for. From a comparative historical point of view, the situation of the Turkish soldiers on the southern front in the War of The Independence, their struggle with the French and its effects on the establishment of the new Turkish State will be tried to be conveyed with an impartial eye. It is hoped that this study will contribute to the early Republican period and recent Turkish Political History.

Keywords: Turkish Political History, Turkish-French Relations, The Southern Front in the War of The Independence, Celal Bayar, Ibo Osman (Bekir Ağa).

Giriş

Bekir Ağa'nın gözlemlerini aktarmadan evvel öncelikli olarak Millî Mücadele'nin güney cephesinden ve özellikle Adana'dan söz etmek gerekir. Bölgenin durumunu tahlil ettikten sonra Bekir Ağa'nın hatıralarını yansıtmak konu bütünlüğü açısından daha sağlıklı olacaktır. Millî Mücadele'de güney cephesi olarak adlandırılan bölge yaklaşık 1000 km'lik oldukça uzun bir mesafedir. İran sınırından Toroslara kadar uzanan bir mesafeden söz ediyoruz. Cephe bir müddet sonra daha kolay idare edilebilmek için “El Cezire Cephesi” ve “Adana Cephesi”¹ olmak üzere 2'ye ayrıldı. Bu cephede Milli kuvvetler İngiliz-Fransız ortaklığı ile mücadele etmek zorunda kaldı. Bu iki güçlü devletin gücünden yararlanmak isteyen Ermeniler de Antep, Adana ve Maraş civarında gerçekleşen müsademelere İtilaf Devletleri yanında saf tutarak katıldılar ve Türkleri büyük zarara uğrattılar.²

¹ Adana Cephesi tabiri çok geniş bir coğrafyayı tanımladığından bazı kaynaklarda “Adana Doğu Cephesi”, “Adana Kuzey Cephesi” ve “Adana Batı (Mersin) Cephesi” olmak üzere 3'e ayrılarak ifade edilmiştir. Bkz. Kemal Çelik, “Çukurova'nın İşgal Döneminde, Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Milli Kuvvetlerin Buna Karşı Yayımladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. II/S. 3, Ankara 2008, s. 106-107.

² “Ermeni Öç Alayı” adı altında örgütlenen bazı Ermeni şebekeleri Adana'da açıkça Türk vatandaşlarını ortadan kaldırma faaliyetlerine girişmişlerdi. Bkz. Ali Saip Ursavaş, *Çukurova Acıklı Olayları ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları*, (Çev. Selim Ak), Kurtuluş Matbaası, Şanlıurfa 1984, s. 11; 1891'de tutulan bir istatistiki bilgiye göre Kilikya bölgesinde 403.439 kişi ikamet etmekteydi. Bunların 346.308'ini Türkler, 51.982'sini ise Ermeniler ve Rumlar oluşturuyordu. 1918'de Fransızlar tarafından yapılan sayımda Adana'da 79.099 Müslüman, 23.393 Gayrimüslim yaşamaktaydı. Ermeniler ve diğer azınlıklar bölgede az da olsa bir güç odağı haline gelebilmişlerdi. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, “Adana”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: I, İstanbul 1988, s. 351; *Türk İstiklal Harbi IV. Cilt, Güney Cephesi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. I;

Mondros Mütarekesi'nin ardından Fransızlar gözle görülür şekilde Çukurova bölgesine yerleşmeye başladılar.³ Adana'da başlayan Fransız işgaline karşı bölgenin ileri gelenleri "Gizli Milli Teşkilat" adı altında örgütlendiler. "Feryadname" adını verdikleri bir metin hazırlayıp, telgraf vasıtasıyla payitahta gönderdiler. Bu metinde Adana'nın Türk yurdu olduğu ve düşman eline terk edilemeyeceği vurgulandı. Fakat bu telgrafın herhangi bir karşılığı olmadığı kısa sürede anlaşıldı. İstanbul'da ikamet eden Adanalıların başını çektiği zümre 1918'in sonunda Kilikyalılar Cemiyeti'ni kurdular.⁴ Buna karşılık henüz düşmanı bölgeden söküp atabilecek kuvvetli bir Türk mukavemeti vücuda getirilememişti. Askeri nizamın oturması Sivas Kongresi ile birlikte başlamış olsa gerektir. Çünkü kongrenin ardından hükümet gibi davranmaya başlayan Heyet-i Temsiliye, elde kalan birliklerden güney cephesine sevkiyat yapmaya başlamıştır.⁵

Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994, s. 55; Adana Cephesi'ndeki detaylı faaliyetler için bkz. Erkan Çatalbaş, "Kurtuluş Savaşı'nda Gayrinizamî Harp ve Güney Cephesi", *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020, s. 148-200; Osmanlı Hükümeti, Adana'daki askerleri kuvvetlerin pek çoğunu Pozantı bölgesine çektiği için Fransızların ve Ermenilerin ilk saldırı dönemlerinde Adana bölgesi işgale açık hale gelmiştir. Bkz. Ahmet Karataş, "Adana'nın Millî Mücadele Dönemi Destanına Tanıklık Eden Üç Kardeş", <https://www.altinrota.org/yazilar/adananin-milli-mucadele-destanina-taniklik-eden-uc-kardes/103> (E.T. 29.03.2023); Manda tartışmalarının yapıldığı dönemde ABD başkanı Wilson tarafından vücuda getirilen King-Crane Heyeti, Suriye ve Arap vilayetleri hakkında bir rapor hazırlama görevi üstlendiler. İstanbul'a gelen heyet burada yaptığı görüşmeler neticesinde, güney bölgesi haricinde Anadolu'da kurulması planlanan bir Ermeni devleti için de şartların uygun olup olmadığı hakkında rapor hazırlamaya karar verdi. Yapılan incelemelerin neticesinde sınırı Trabzon limanına dayanan ve Kilikya bölgesini içermeyen bir Ermeni devletinin kurulmasının uygun olduğu açıklandı. Detaylı bilgi için bkz. Dilşen İnce Erdoğan, "King-Crane Heyeti", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/king-crane-heyeti/> (E.T. 10.06.2023)

³ Bölgede önceleri İngiliz hakimiyeti mevcut iken yapılan tebdil ile İngilizlerin bulunduğu bölgeye Fransızlar yerleşmiştir. Bkz. Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 64; bu yerleşme sadece siyasi ve askeri manada gerçekleşmedi. Fransızlar Çukurova bölgesini ekonomik olarak da kontrol altına aldılar. İşgal yönetimi, Çukurova'dan diğer Orta Anadolu bölgelerine pirinç gönderilmesini yasakladığı gibi bölgenin doğal kaynaklarına ve pamuk üretimine de el atmışlardır. Bkz. İbrahim İslam, "Kurtuluş Yıllarında Çukurova "Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: XX/S: 58, Ankara 2004, s. 52-53.

⁴ Süleyman Hatipoğlu, *Fransa'nın Çukurova'ya İşgali ve Pozantı Kongresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 21; Kilikyalılar Cemiyeti'nin merkezi ilk başta Karaisalı bölgesi olmuştur. Karaisalı Kaymakamı Şeyh Saadetin Efendi, Karaisalı Müftüsü Hacı Mehmet Efendi, Karaisalı Belediye Reisi Mustafa Bey (Akdağ) ve Karaisalı Jandarma Komutanı Hasan Akıncı cemiyetin içinde aktif rol oynamışlardır. Bkz. İzzet Öztoprak, "Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: VIII/S: 22, Ankara 1991, s. 132; Cengiz Şavkılı, "Adana'nın Düşman İşgalinden Kurtuluşu ve Kurtuluş Bayramı Kutlamalarının Basına Yansımaları (1922-1938)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XXIV/S.1, Afyon 2022, s. 352; Kilikyalılar Cemiyeti'nin kuruluşundan yaklaşık 1 sene sonra 2 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın da onayıyla Kayseri ve Niğde merkezli Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin başkanı Ahmet Remzi Yüreğir aynı zamanda Karaisalı ve Pozantı'da millî kuvvetlere reislik vazifesinde bulunmuştur. Bkz. Filiz Yıldız ve Sevdâ Ünal, "Millî Mücadele'den Günümüze Yerel Bir Gazete: Yeni Adana", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: XXX/S: 3, Adana 2021, s. 225; Tekin İdem, "Ahmet Remzi Yüreğir'in Hayatı ve 8. Yasama Dönemi Meclis Faaliyetleri", *Tarih Okulu Dergisi*, Y: 8/S: 22, 2015, s. 329.

⁵ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, III, XII, XIII, XV ve XX. kolorduları harekete geçirerek Adana, Antep, Urfa ve Maraş vilayetlerinde bölgesel direniş kuvvetlerinin kurulmasına ön

Kısa vadede Mustafa Kemal Paşa'nın olaya müdahil olması emperyalist devletlerin düşüncelerinde çok bir değişikliğe neden olmadı. I. Dünya Savaşı esnasında imza edilmiş olan Sykes-Picot Antlaşması⁶ ile Adana, Mersin, Antep ve Maraş bölgeleri çok daha evvel Fransızlara bırakılmıştı. İngilizler petrol yönünden zengin olan Musul bölgesini işgal alanlarına dahil ettiler. 17 Eylül 1919'da imza edilen Suriye Antlaşması ile İngilizler ve Fransızlar işgal ettikleri bölgeleri kendi aralarında taksim edip, tam bir düzene oturtular.⁷

Güney cephesinde işgal faaliyetleri başladığı vakit Adana'da vali olarak Nazım Bey görev yapmakta idi. Varılan mutabakata göre bölgede Osmanlı mülki denetimi sürdürülecekti. Bu durum bir süre sonra bölgede işgalci olarak bulunan Fransızların hoşuna gitmedi. Bölgeye tayin edilen mülki amirleri kendi istekleri doğrultusunda değiştirip, yerlerine işgal faaliyetlerine müsamahakâr davranacak amirleri tayin ettirmeye gayret ettiler.⁸ Bu sebepten ötürü Adana uzun bir süre

ayak olmuştur. Bkz. Yaşar Akbıyık, *Millî Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 140; Heyet-i Temsiliye toplantılarında Fransızların ve İngilizlerin, Kilikya bölgesini Arabistan ile Türkiye arasında tampon bölge olarak kullanmak ve Kilikya'yı anavatanından koparmak için girişimlerinin olduğu ortaya konulmuş ve kati suretle buna müsaade edilemeyeceği dile getirilmiştir. Bkz. Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 30; Özellikle Adana Kuva-yı Milliyecileri, bizzat Sivas Kongresi'nin ardından Mustafa Kemal Paşa'dan emir alarak teşkilatlanma faaliyetlerine başlamışlar, Kayseri ve Niğde teşkilatlanmasından sonra Çukurova'daki asıl birlikleri Karaisalı'ya kaydırıp, mücadeleyi bu bölgeden idare etmişlerdir. Bkz. Süleyman Hatipoğlu, "Adana Kuva-yı Milliyesi'nin Karaisalı'da Teşkilatlanması", *Millî Mücadele'nin 100. Yılı Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi ve Kongreler Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s. 877; Sivas Kongresi'nden sonra Heyet-i Temsiliye'nin Kasım ayında gerçekleşen toplantılarında Kilikya üzerinde dikkatle durulmuştur. Heyet-i Temsiliye'nin o dönemlerde merkezi Seyitgazi'dir ve merkezi Eskişehir'e taşıma mevzuu vardır. Rauf Bey (Orbay), Heyet-i Temsiliye'nin Eskişehir'e gideceği vakitte geçecek olan yaklaşık 10 günlük bir sürede, civar bölgelerle muhabere işlerinin aksamasından korkar ve örnek olarak Kilikya bölgesini gösterir. Mustafa Kemal Paşa, Adana ve civar bölgelerle Ali Fuat Paşa'nın ilgileceğini söyler. O dönemde Kilikya bölgesinde Fransızların saldırıları aralıksız sürdüğü için Rauf Bey endişesinde haksız değildir. Bkz. Uluğ İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 83-84.

⁶ Antlaşmayı detaylı tetkik etmek için bkz. Cevdet Küçük, "Sykes-Picot Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 204-206.

⁷ Kemal Çelik, "Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 1993, s. 91.

⁸ O dönem Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Adana'ya giden Osman Tufan Paşa, bölgede faaliyet gösteren Ali Saip Bey'i (Ursavaş) oldukça sert eleştirmiştir. Ali Saip Bey'in Türklerden yana değil Fransızlardan yana bir tutum içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Kaleme almış olduğu hatıratında Ali Saip Bey'i "Fransızların Kozan Jandarma Kumandanı" olarak lanse eder. Muhtelif zamanlarda görüşmüş olsalar dahi birbirlerine itimat etmezler. Osman Tufan Paşa, Ali Saip Bey'in Millî Mücadele hareketine katılmasını gönülsüz de olsa destekler. Çünkü Ali Saip Bey'in bölgede hatırı sayılır bir gücü vardır. Sonraları Ali Saip Bey, Millî Mücadele hareketine dahil olunca Tufan Paşa ona hakkını verir ve bütün günahlarını tamamen temizleyecek şekilde bu harekete yardımcı oldu der. Bkz. Osman Tufan, *Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, Arma Yayınları, İstanbul 1998, s. 23-29; ayrıca Celal Bayar'ın kişisel arşivinde de yaklaşık 13 sayfadan müteşekkil "Ali Saip veya Hainlik" adında arşiv vesikalari da mevcuttur. Bkz. Celal Bayar Arşivi (CBA), 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2166; Mustafa Onar kaleme aldığı eserinde Parksoylardan Abdurrahman, Belediye Reisi Hafız Mahmut, Saimbeyli Kazak Hasan, Kozanlı Cezmi, Ceyhan Kaymakamı İbrahim Bey ve Ceyhanlı Ahmet Muhtar Bey'in de önceleri Fransızlarla iş birliği yaptıklarını, daha sonraları ulusal mücadeleye dahil olduklarını anlatır. Bkz. Mustafa Onar, *Kurtuluş Savaşı'nda Haçın Gavuru*, Doğu Matbaası, İstanbul 1975, s. 48-49.

vekaleten idare edilmek zorunda kaldı. Daha sonraları TBMM'nin açılmasıyla Ağustos 1920'de yapılan gizli celse oturumunda Mustafa Kemal Paşa olaya el atmış ve İsmail Safa Bey⁹'in vekaleten Adana Valiliği'ne atanmasıyla Adana'da bir idari heyet vücuda getirilebildi.¹⁰ Düşmanın işini kolaylaştıran en önemli etmenlerden biri de şüphesiz mevcut düzensizliktir. Milli Mücadele hareketini başarıya ulaştıran belki de en büyük adım düzenli ordunun vücuda getirilmesi olmuştur. Düzen içerisinde idare edilmeye başlayan ordunun getirdiği başarılar neticesinde Türk halkı kendine bir yaşam sahası oluşturmuştur. Adana Cephesindeki kesin hakimiyet Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından imzalanan Ankara Antlaşması ile sağlanabilmiştir.¹¹

Bu çalışmanın ana içeriğini oluşturan Bekir Ağa'nın hatıraları sadece Adana özelini kapsayacak mahiyettedir. Bu çalışmanın yazarı bu hatıralar ile birlikte tüm güney cephesini hakkında bilgi vermek gibi bir amaç gütmemektedir. Hatıralardan bahsedilmek istenmesindeki temel gaye o dönemi yaşamış bir Kuva-yı Milliye neferinin ağzından, birinci elden olayların nasıl cereyan ettiğini tarih huzuruna sunmaktır.

İbo Osman (Bekir Ağa) Kimdir?

Bekir Ağa, 1877'de Adana Karaisalı¹²'nin Kaşoba köyünde doğdu. İbo Osman babasının ismiydi fakat zamanla kendisine de bu isim uygun görüldü.¹³ Bekir ismini çoğu kişi bilmezdi. Gençliğinde ve sonralarında güreş yapmaktan büyük zevk aldığı biliniyordu. Çocukları bölgede bulunan Lahanalık Meydanı'nda güreştirirdi. Bekir Ağa güreş yarışlarına bizzat katılır, yarışları kazananları da ödüllendirirdi.

⁹ I. TBMM'ye Mersin Milletvekili olarak katılan İsmail Safa Bey, hem Pozantı Kongresi'nin toplanmasına ön ayak olmuş hem de geçici olarak Adana Valiliği görevini ifa ederken Adana'nın idari düzenin sağlanmasında gayretli çalışmalar yürütmüştür. Detaylı bilgi için bkz. *TBMM Albümü (1920-2010)*, C. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara 2010, s. 52; İbrahim İslam, "Kurtuluş Savaşı'nda Milletvekili, Vali, Milli Eğitim Bakanı Bir İttihatçı İsmail Safa (Özler) Bey (1885-1940)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. V/S: 6, Elâzığ 2012, s. 263-285.

¹⁰ Hale Şıvgın, "Güney Cephesi'nin Değerlendirilmesi", *Türk İstiklal Harbi'nde Kuvayı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler (16 Mayıs 2014)*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, s. 16-17.

¹¹ Necdet Aysal, "Savaş Dönemi ve Cepheler (Askeri ve Siyasi Gelişmeler)", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed. Timuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, s. 120.

¹² Karaisalı'nın Milli Mücadele'nin güney cephesinde önemli bir yeri vardır. Mustafa Kemal Paşa'dan "Batı Kilikya Cephesi" unvanını aldıktan sonra harekete geçen Tekelioğlu Sinan Bey, Karaisalı'yı düşmandan kurtarmak için bazı faaliyetlere girişmiştir. Önce şehrin idaresini Fransız garnizonundan devralıp düşmana bilgi akışını kesmiştir. Sonra telgraf ve telefon hatları kesilmiştir. Sinan Bey bu faaliyetleri Karaisalı Barakdağı köyünden idare etmiştir. 1 Nisan 1920'de Kuva-yı Milliye'nin Karaisalı'ya girişi Çukurova bölgesinin kurtuluşu için atılan ilk adım olmuştur. Bkz. Tülay Öcal, "Karaisalı Şehir Coğrafyası", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 19.

¹³ Cezmi Yurtsever, "İbo Osman ve Karaisalı Cephesinin Destanlaşan Mücadelesi", <http://cezmyurtsever-karaisaltarihi.blogspot.com/2010/12/ibo-osman-ve-karaisalı-cetesinin.html> (E.T. 17.02.2023)

Bekir Ağa'nın asıl namı Adana Çukurova'da göstermiş olduğu başarılı silahlı mücadelelerden gelir. Öncelikli olarak Kurttepe grubuna bağlı olarak çetebaşı vazifesini gördü. Yiğitliğiyle nam salmaya başladığı vakit zamanla Kurttepe Grup Komutanlığı'na yükseldi. Özellikle Fadıl Savaşları'nda gösterdiği gayret ve başarı ile adını daha da tanınır hale getirdi. Öyle ki Akıncılar Alayı ile birlikte 9 Eylül 1922'de İzmir'de düşmanı denize döken birlikte yer aldı.

Savaşın sona ermesinin ardından İstiklal Madalyası ile ödüllendirildi. Mustafa Kemal Paşa'nın savaştaki üstün gayretlerinden ötürü ödül mahiyetinde verdiği araziye işleyerek geçimini sağladı. Bekir Ağa, soyadı kanunu çıktıktan sonra "Özçete" soyadını aldı. Yaz aylarında Kızıldağ yaylasında vakit geçirirdi. Kızıldağ'da ikamet ettiği semte kendi adı verilmiştir. Sonraları Adana'daki bir caddeye de "İbo Osman Caddesi" denilmiştir. Uzun yıllar Adana'nın kurtuluş bayramlarına katılmış ve törenlerde konuşmalar yapmıştır.¹⁴ Karaisalı olan bu büyük Kuva-yı Milliyeci 1966 yılında vefat etmiştir.¹⁵ Mezarı Kızıldağ Yaylası'ndadır.

İbo Osman (Bekir Ağa)'nın Millî Mücadele Hatıraları

Bekir Ağa'nın, Arıkzade Hanı'nda Hacı Manok adında bir Ermeni ile ortaklığı vardı ve geçimini bu ortaklıktan sağlardı. Fransızlar, Adana'da işgal faaliyetlerine başladığı zaman Bekir Ağa'nın köyü Kaşobası'da bundan nasibini aldı. Kaşobası köyünü basan Ermeni çeteciler köylülere eziyet edip, soygun faaliyetlerine giriştiler.¹⁶ Bu soygundan Bekir Ağa da nasibini aldı. Ağa, köyüne girmek isterken Ermeni çeteciler tarafından çevrildi, hakarete uğrayıp, soyuldu. Fakat daha sonra Hacı Manok ile ortaklığını söyleyince canını ve malını kurtarabildi. Hacı Manok o dönemde Türk dostu olarak bilinen bir kimseydi. Hatta o dönem için Türk'ü seven sayılı Ermenilerdendi. Bekir Ağa daha sonra Ermenilerin yaptığı bu soygunculuk faaliyetlerini Ermeni Milletvekili Mihran Damadyan¹⁷'a aktardı. Karaisalı köylüsünün Adana'ya mal getiremediğini, mecburiyetten Tarsus'a ve Mersin dolaylarına gitmek zorunda kaldıklarını söyledi. Kanıt olarak da köylülerden almış olduğu mazbataları sundu. Damadyan 'da Bekir Ağa'ya: "*Bunu Ermeni hükümetinin önünde anlat ve yanına zorbalığa uğrayan köylüleri de al.*" minvalinde onu destekleyen sözler söyledi.¹⁸

¹⁴ Yusuf Delikoca, *Yiğit Bir Memleket Karaisalı*, Karaisalı Belediyesi Yayınları, Adana 2021, s. 278.

¹⁵ Ziya Polat, "Karaisalı'nın Köşe Taşları İbo Osman, O Bir Karaisalı Kahramanı", <https://www.karaisalihaber.net/?Syf=22&Mkl=1191407> (E.T. 17.02.2023)

¹⁶ Çukurova Ermenilerinin bölgedeki faaliyetlerini incelemek için bkz. İbrahim İslam, "Millî Mücadele'de Yeni Adana Gazetesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1995, s. 118-126.

¹⁷ 1863'te doğan Mihran Damadyan, ilk defa 1891 senesinde Atina'da ihtilalci gruplarla bir araya gelip Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanma faaliyetlerine girişmiştir. 1896'da I. Hınçak Genel Kongresi'ne katıldı. 1913'te Çukurova bölgesinde silahlı bir mücadeleye girmek istediysede başarılı olamadı. 1919-1920 yılları arasında Ermeni Milli Delegasyonu Adana Temsilcisi olarak görev yapmıştır. Bkz. Mihran Damadyan, *Bir Ermeni Komitecinin İtirafı*, (Haz. Haluk Selvi), Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

¹⁸ Hatıralar göz önüne alındığı vakit Bekir Ağa ile Damadyan'ın münasebetlerinin kötü bir düzeyde olmadığı görülür. Bekir Ağa'nın iş yaptığı ortağının da Ermeni olduğu düşünüldüğünde bu duruma çok

5 Ağustos 1920'de Adana'da bir Ermeni hükümeti kuruldu.¹⁹ Bu sözde hükümetin başına da Manok Şişmanyen²⁰ adında bir çeteci getirildi.²¹ Bu arada Bekir Ağa Arızkade Hanı'na geri döndüğü vakit, kendisini soymaya kalkan Ermeni ile dükkanının önünde karşılaştı. Ağa dükkânda bulunan kazma sapı ile kendini müdafaa etmeye çalışırken o sırada dükkânda bulunan ve Türk dostu olan bir Ermeni, diğer Ermeni soyguncuları defedip gönderdi. Bu olayın ardından Ermeni hükümeti adına Damadyan, soyguncu Ermenileri yakalatıp, hapse attırdı. Bu olayın akabinde Ermeni isyancılarının hanımları Bekir Ağa'nın kapısına dayanmış ve şikayetini geri alması için ondan af dilemişlerdi. Ağa'da şikayetini geri çektiği bir kâğıdı yazıp imzaladı ve soyguncuları affetti.²²

Bekir Ağa'nın Adana'da Silahlı Mücadeleye Dahil Olması

Mart 1920'de Tekelioğlu Sinan Bey²³ Karaisalı'ya gelip, Fransız ve Ermeni kuvvetleriyle mücadeleye başlamıştı. Bekir Ağa, Sinan Bey'in Adana bölgesine geldiğini haber aldığı vakit dükkandaki işlerini hanımına devrederek köyüne geri döndü. Köyde toprağına gömdüğü iki Alman, bir Osmanlı mavzerini çıkarttı. Bunun yanında köylülerden yaklaşık olarak 18 adet mavzer ve altı adet tüfek temin etti.

şaşırmamak gerekir. Lakin buradan Damadyan'ın Türk sever bir kimse olduğu sonucu da çıkarılamaz. Kendilerinin Türk vatanında bir Ermeni hükümeti tesis etmeye çalışmış olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca o dönemde Türk devleti için söylediği sert sözler de bulunmaktadır. Bkz. <https://satemer.sakarya.edu.tr/tr/icerik/19869/102034/mihran-damadyan-ve-itiraflari> (E.T. 19.02.2022)

¹⁹ Kilikya Ermeni Cumhuriyeti adı verilen bu oluşum, Fransa'nın güdümünde iş göreceğini General Dufieux ve Albay Bremond'a iletmışlerdir. Bkz. Rehşan Ünlü, "Çukurova'da Fransız İşgal Yönetimi (1918-1922)", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2019, s. 99; bu hükümetin ömrü çok kısa olmuştur. 5 Ağustos 1920 günü Adana Vilayet Konağı önünde toplanan 60 kişilik bir grup Kilikya Ermeni Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. Damadyan, Salıpyan ve Şişmanyen'dan oluşan yönetici kadro da Vali Vekili Abdurrahman Efendi'nin odasını ele geçirip kendilerini vali ilan ettiler. Fransız istihbarat subayları bu durumu hemen Adana'da görev yapan Fransız Valisi Albay Bremond'a bildirdiler. Bremond bir manga askerle vilayet konağını ele geçirmiş ve bu Ermeni hükümetine son vermiştir. Bkz. Taha Toros, *Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 199.

²⁰ Manok Şişmanyen, 1920 Haziran'ında Osmaniye'nin Hasanbeyli nahiyesinde sözde bir Ermeni cumhuriyeti kurduklarını ilan etmişti. Halihazırda bu zatın Abidinpaşa Caddesi'ndeki Ermeni kilisesini de kendi çıkarları doğrultusunda bir propaganda merkezi yaptığı bilinmekteydi. Bkz. <https://www.altayli.net/ermeni-soykirimi-aldatmacasi-ve-1919-1920-adana-katliamlari.html> (E.T. 20.02.2022)

²¹ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 1.

²² CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 2.

²³ Bölge halkı arasında Sinan Paşa olarak bilinir. Sinan Tekelioğlu, 1899 Uzunköprü doğumludur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Tekelioğlu, Millî Mücadele döneminde 4. Kolordu Batı Kilikya Cephesi Kumandanı ve Garp Cephesinde 4. Alay Subayı olarak vazife almıştır. VI, VII ve VIII. Dönem Seyhan (Adana) Milletvekilidir. Detaylı bilgi için bkz. *TBMM Albümü (1920-2010)*, C: I, s. 353, 499; Ayrıca Sinan Tekelioğlu isminin cephe için özel olarak verildiği, Sinan Bey'in asıl isminin Ali Ratip olduğu bilinmektedir. Bkz. *Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. VII; Neslihan Bolat Bozaslan, "Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüklerinde Millî Mücadele Karşı Çıkan Yerel Unsurlar", *Journal of History and Future*, C: I/S: 1, 2015, s. 41; Kemal Çelik, "Millî Mücadele'de Adana (Güney) Havalisi Komutanları", *Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu 25-27 Aralık 2013*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 643-649.

Adana'daki mücadeleye katılmak isteyen sekiz atlı milis ile Karaisalı'ya Sinan Bey'in yanına gitti. Sinan Bey ağayı karşıladıktan sonra neye ihtiyaç olup olmadığını sordu. Ağa'da insan sayısı olarak yeterli mevcudu sağladıklarını fakat silahları olmadığını söyledi. Sinan Bey'de cephede yeterli miktarda silah olduğunu, fakat hayvan ihtiyacının çok fazla olduğunu belirtti. Durum tetkik edildikten sonra Bekir Ağa köyden yaklaşık 400 hayvan getirterek hayvan sıkıntısını çözdü. Sinan Bey'de kendisine dahil olan bu Kuva-yı Milliye neferlerine gerekli mavzerleri senet karşılığında teslim etti. Silahlanan Bekir Ağa ve adamları Kurttepe mevkiindeki Çakıt değirmeni bölgesine gönderildiler.²⁴

Fransızlar, Adana'nın 15 km kuzeyinde kalan Kurttepe ve Çakıt Vadisi istikametinde pek çok taarruz girişiminde bulunmuştur. Bu taarruzların yapılmasında 2 temel gaye vardır. Birincisi Adana ve Tarsus gibi önemli garnizonların güvenliğini sağlamak ve bu bölgelerin Türk askerinin eline düşmesini engellemektir. İkincisi ise Pozantı ve Karaisalı yolunu güvende tutarak Adana'nın işgalini gerçekleştirmektir.²⁵

1920 Nisan'ında Bekir Ağa ve silah arkadaşlarının sayısı civar köylerden gelenlerle birlikte 40'ı bulmuştu. 40 kişilik bir gruptan doğal olarak bir disiplinli ordu düzeni beklenemezdi. Bu küçük grup çetecilik yaparak buldukları bölgeyi savunmaya başladılar. Geceleri Kurttepe bölgesine gidip yolları kapattılar. Ayrıca casusluk teşkilatı da vücuda getirdiler. Casusluk teşkilatı sayesinde Bekir Ağa ve adamları sık sık civardan haber alıyorlardı. Ayrıca kendi içlerinden seçtikleri Topal Arnavut'u da Adana'ya bilgi alması için gönderiyorlardı. Kurttepe bölgesinde o günlerde 18 süvari birliğinden oluşan bir Fransız kuvveti saldırıya geçti. Bekir Ağa ve adamları Fransızları iki ateş arasına alarak büyük kayıplar vermelerine neden oldular. Fransızların başında bulunan subay kulağından vurulunca Fransız birlikleri bozulup, dağıldılar. İki yaralı at, bir kılıç ve cephanesi dolu olan iki Fransız tüfeği Ağa'nın eline geçti.²⁶

1920'nin Nisan ayında Sinan Bey, Bekir Ağa'ya telefon ederek Hacıkırı'nda²⁷ bulunan 82 Ermeni'nin Çakıt üzerinden kaçmaya başladıklarını söyleyip, önlerinin

²⁴ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 2; Sinan Bey'in Adana bölgesinde idare ettiği 4 grubu mevcuttu. I. Grup Kavaklıhan Grubu olarak adlandırılırdı ve mevcudu yaklaşık olarak 415 idi. II. Grup Kumdere Grubu'ydü ve mevcudu 190 idi. III. Grup Çakıt Grubu'ydü ve mevcudu 405 erden müteşekkildi. IV. Grup ise Seyhan Grubu'ydü. Bu grubun mevcudu da 500'e yakındı. Sinan Bey yaklaşık olarak 1.500 silahlı askere hükmediyordu. Bkz. Mevhibe Savaş, "Milli Mücadele'de Adana Cephesi", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, 2008, s. 10-11.

²⁵ *Türk İstiklal Harbi, IV. Güney Cephesi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 199-200.

²⁶ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 2.

²⁷ Hacıkırı Muharebeleri Adana Cephesi'ndeki en mühim muharebelerden biridir. 2-3 Nisan 1920'de işgalci Fransız birliklerinin bulunduğu Hacıkırı mevki kuşatıldı. Yaklaşık 1000 silahlı düşman askerine karşı Türk karargâhı 300 silahlı ve 2000 kadar silahsız neferiyle müsademeye katıldı. 3 gün süren çarpışmaların ardından Fransız, Ermeni ve Rumlardan oluşmuş olan düşman askerleri bölgeden çıkarıldı. Ekserisi Ermeni olan yaklaşık 200 kişilik Fransız birliği esir alındı. Bu hareket milli kuvvetlerin Toros bölgesindeki ilk önemli mücadelesi olmuştur. Hacıkırı Muharebeleri hakkında

kesilmesi talimatını verdi. Bekir Ağa ve silah arkadaşları Abacılar mevkiinde Ermeni eşkıyaların yolunu kesti ve 18'ini öldürdü. Ertesi gün karşılarına çıkan 12 Ermeni de aynı akıbete maruz kaldı. Daha sonra yaşanan müsademeler de dahil edildiği vakit bu 82 Ermeni'den yalnızca ikisinin Adana'ya kaçabildiği diğerlerinin ortadan kaldırıldığı ortaya çıktı. Bu olayın üzerinden az vakit geçtikten sonra Mücteba Efendi'nin çiftliğinden Bekir Ağa'ya gelen bir notta, Fransızların 1000-2000 kişilik bir kuvvetle Çatalan bölgesine ilerlediği haberi geldi. Ağa durumu telefonla Sinan Bey'e sorduktan sonra düşmanın üzerine yürüdü. Bekir Ağa'nın 60 kişilik kuvvetinin yanında Süleyman Bey'in topladığı Deli Ali kolu, Karsantı kolu ve civar köylerden katılanlarla milli kuvvetlerin toplamı 600'ü buldu. Çatalan müsademesinde Fransızlar büyük kayıplara uğradı. Arap suyu mevkiinde bekleyen Bekir Ağa, müsademenin cereyan ettiği bölgeden kaçan Fransızları pusuya düşürdü ve ağır kayıplar verdirdi. Müsademenin sonunda pek çok silah ve cephane milli kuvvetlerin eline geçti. Müsademeden sağ çıkmayı başaran Fransız birlikleri ise Adana istikametine doğru kaçtılar.²⁸

Çatalan bölgesinde gerçekleşen müsademenin ardından Bekir Ağa ve neferleri başka bir bölgede muharebe etmek için emir aldılar. Gelen emire göre Fransız birlikleri hem tren hem de kara yolu vasıtasıyla Kavaklıhan-Pozantı bölgesindeki askerlerini kurtarmaya gidiyorlardı.²⁹ Ağa'dan istenen bu birliği bölgeye ulaşmadan engellemesiydi. Ağa yaklaşık 300 kişilik süvari ve piyade kuvvetiyle Fransızların üzerine yürüdü. Kavaklıhan'a ilerlemeye çalışan Fransız trenini Tepeçaylak mevkiinde durdurmaya çalışan Derviş Ağa ve Emin Ağa kuvvetlerine³⁰ katılan Bekir Ağa, düşmanı yan ateşine alarak müsademeye katıldı. 11 Nisan 1920 günü iki saat

detaylı bilgi için bkz. *Türk İstiklal Harbi, IV. Güney Cephesi*, s. 150; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2017, s. 353; Birgül Bozkurt, "Karboğazı Baskını", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/karboغازi-baskini/> (E.T. 01.03.2023)

²⁸ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 3.

²⁹ Süleyman Hatipoğlu, *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001, s. 79; bölgede cereyan eden en önemli muharebelerden biri kuşkusuz I. Kavaklıhan Muharebeleridir. Bu muharebe cereyan etmeden önce Fransızların asıl isteği Toros geçitlerine hâkim olmak ve Pozantı'da kuşatma altında bulunan taburlarını kurtarmaktır. Hatta yapılacak olan taarruzlarda tank ve zırhlı otomobil kullanımı olacağı da ortaya çıkmıştır. Türk milis güçlerinin kurmuş olduğu engellerle tanklar bu muharebede kullanılmadı ve Fransızlar bölgeden çekilmek zorunda kaldılar. Bkz. Hüsnü Özlü, "Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüklerinde Milli Mücadele'de Adana ve Pozantı Yöresinde Yapılan Muharebeler", *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu 25-27 Aralık 2013*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 322; Fransızlar Pozantı'dan tamamen çekilmek zorunda kaldıkları vakit, geride bıraktıkları erzakların üzerine gaz dökerek yakmışlardır. Fakat bazı erzak depolarına da hiç müdahale edemeden bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Sağlam ele geçirilen erzaklar cephede bulunan milli kuvvetlere dağıtılmış ve bölgedeki eksikliklerin bir kısmı bu şekilde giderilmiştir. Bkz. Tekin İdem, "Adana Vilayeti Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ahmet Remzi (Yüreğir) Bey", *M.K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2004, s. 89.

³⁰ Emin ve Derviş Ağaların bölgedeki faaliyetleri için bkz. Hasan Şafak, "Kuvayi Milliye'de Bolahat Köyü", <https://www.karaisalihaber.net/?Syf=22&Mkl=807877> (E.T. 08.03.2023)

süren mücadelenin ardından Fransız treni Kavaklıhan'a varamadan geri kaçmak mecburiyetinde kaldı.³¹

Bekir Ağa ve adamlarının görev bekledikleri merkez yerleri Çakıt bölgesiydi. Fransız müsademesinden kısa bir süre sonra bir kurmay subay ağa ve adamlarını Kurttepesi mevkiine götürdü. Bu bölgede yoğun bir Ermeni çete nüfusu mevcuttu. Ağa ve adamları bu bölgede Ermeni çetecileri ortadan kaldırmakla görevlendirildiler. Bekir Ağa yanına aldığı 15 kişilik küçük bir grup ile dört Ermeni'yi ortadan kaldırdı ve diğerleri kaçarak dağıldılar. Ağa, Ermenilerin elinden bir yük arabası ele geçirdi ve bunu 250 liraya sattı. Eline geçen parayı da halka dağıttı. Ağa böylelikle halkın yanında olduğunu ve onlara destek olmaya çalıştıklarını da gösteriyordu. Bölgede ayrıca Pöçik Mehmet ve Ali Ağa'nın adamları da Ermenilerle mücadele halindeydi.³² Kurttepe ve Çakıt bölgesinde yapılan muharebeler 1920 Kasım'ına kadar devam etti.

Ermenilerin bölgeden uzaklaşmasıyla 1920'nin Mayıs ve haziran aylarında Kurttepe ve civardaki bağlar Adana Kuva-yı Milliyesi'nin elinde kaldı. Bekir Ağa ve adamları zaman zaman bölgedeki tren yollarını tahrip ettiler ve treni işlemez hale getirdiler. Tren hatlarının bozulması Fransızların bölgeye sevkiyat yapmalarını güçleştirdi. Fransızlar bir ara Seyhan'dan Berber Salih'in başına kadar uzayan büyük bir cepheye tank, süvari, piyade, topçu ve uçak kuvvetiyle topyekûn bir taarruza geçtiler. Çakıt bölgesi bir süreliğine Fransızların eline geçse de Adana milis kuvvetleri kaybettikleri toprakları tekrar geri alıp, düşmanı Adana'ya kadar geri çekilmeye mecbur bıraktı.³³

Milis Kuvvetlerle Fransızlar Arasındaki Bitmeyen Müsademeler

Bekir Ağa, Millî Mücadele'ye atıldıktan sonra gün geçtikçe Adana'da kuvvetlenmeye başlamıştı. Ağanın kendisine yeni katılanlarla birlikte çetesinin mevcudu 300'e dayandı. Ağa fırsat buldukça çete üyelerini dinlendirirdi. O günlerde çetenin yarısı 14 günlük izne çıktı. Ağa daima yanında 140 kişilik bir kuvveti düzenli olarak yanında hazır tutardı. Tam da bu dönemde Fransızlar büyük bir huruç harekâtına giriştiler.³⁴ Devamlı bir topçu ateşiyle Şakir Ağa bölgesine kadar ilerlediler. Bekir Ağa'nın çetesinde ise sadece bir top ve birkaç adet mitralyöz bulunmaktaydı. Müsademelerin başlarında Emin Ağa kolu geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. Fransız kuvvetleri Yenice istikametine doğru ilerlemeyi başardılar. Bekir Ağa'da yanındaki 150 kadar neferi ile Karahan mevkiine geldi. Düşmana taarruz etme niyetinde olan Bekir Ağa'yı Sinan Bey ve Deli Ali Ağa

³¹ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 3.

³² CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 4.

³³ Gös.yer.

³⁴ Huruç Harekâtı: Kuşatma altında bulunan kalenin içerisinden çıkarak, düşmana beklemediği bir vakitte ani ve hızlı bir saldırı düzenlemek manasına gelir. Bkz. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2011, s. 519.

durdurdu. Sinan Bey taarruzun Karahan mevkiine yapılacağını düşünüyordu ve bu sebeple Bekir Ağa'yı bulunduğu mevzide kalması yönünde ikna etti.³⁵

27 Temmuz 1920 günü Bekir Ağa ve çetesi sabahın ilk saatlerinde Karakuyu mevkiine geldiler. Sinan Bey verdiği emirde ağanın daha ileriye gitmesine müsaade etmedi. Yenice bölgesinde ise durumlar daha kötü bir hal aldı. Bölgeyi koruyan Molla Kerim³⁶ kolu ilk başlarda başarılı olsa da geçmiş oldukları köprüleri imha etmedikleri için büyük bir kayıp ile karşı karşıya kaldılar. Köprüden geçen Fransız tankları bu koldan yaklaşık 140 neferi şehit etmiştir. Bekir Ağa, Molla Kerim faciasına her zaman hayıflanmıştır. Eğer müsademedi önceki gece elimizdeki topu Çaylak mevkiine yerleştirseydik bu facia yaşanmazdı der. Hakikatte de o bölgede yaklaşık 1000 kişilik bir çete mevcudu olduğu bilindiği için bu çetenin Fransızları mağlup edebileceği aşikardı.³⁷

Molla Kerim olayından sonra Mersin dolaylarına giden Fransızlar, Ağustos 1920'de tekrar Kurttepe mevkiine geri döndüler. Kurttepe 'de milis kuvvetlerine karşı yapmış oldukları saldırıda başarılı oldular ve bu kuvvetleri Çakıt bölgesine kadar sürdüler. Daha sonra Bekir Ağa ve çetesinin de bulunduğu grup karşı taarruza geçerek düşmanı Kurttepe' den attı ve Adana'ya kadar sürdü. Bu karşı taarruz esnasında Bekir Ağa'nın çetesinde bulunan Asmalı köyünden Ayta?³⁸ düşman tarafından esir edildi. Üçüncü kez düşman Kurttepe 'ye taarruz etmeden hemen önce Tekelioğlu Sinan Bey'den emir aldığını söyleyen bir süvari bölgeye geldi. Topçu Rauf Bey ile görüşmek istediğini söyledi ve topların tabiiye edildikleri yerleri inceledi. Daha sonra bu kişinin Fransız casusu olduğu ortaya çıktı. Bekir Ağa ertesi gün telefonla Sinan Bey'e ulaşıp bu süvari hakkında bilgi almaya çalışırken bu casusluk olayı ortaya çıktı. Bekir Ağa tüm gece bu casusu arattıysa da bulamadı. Ertesi akşam ise Karahan mevkiinde telefon telini kesmeye uğraşan bir casus ele geçirildi ve telefon teliyle asılarak idam edildi.³⁹

³⁵ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 4.

³⁶ Molla Kerim Bey'in kökeni Antalya yöresinden Tarsus bölgesinde gelen "Bozalioğulları" sülalesinden gelmektedir. Sinan Tekelioğlu ile akrabalık ilişkisi bulunduğu bilinmektedir. Millî Mücadele sırasında bir süre "Fettah" kod adıyla hareket etmiştir. Sivas Kongresi'nde sonra Heyet-i Temsilîye tarafından oluşturulan Çeliktaş Müfrezesinin komutanlığını yapmıştır. Sinan Bey tarafından daha sonra Tarsus Grup Komutanı olarak görevlendirildi. Kavaklıhan, Çamalan ve Belemelik baskınlarda büyük yararlılıkları görüldü. 27 Temmuz 1920'de Fransızlarla yaşanan müsademede esir düştü ve 28 Temmuz 1920'de Baç Köprüsü bölgesinde müfrezesiyle birlikte şehit edildi. Bkz. <https://www.tarsus.bel.tr/tr/haberler/haberler/haber.aspx?id=51462> (E.T. 08.03.2023); Molla Kerim olayı hakkında detaylı malumat için bkz. İsmail Ferahim Şalvuz, *Kurtuluş Savaşı'nda Kahraman Çukurovalılar (Adana, Tarsus, Mersinliler)*, (Çev. Halil Atılgan), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 52-57.

³⁷ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 5.

³⁸ Arşiv belgesinde tam olarak okunamamaktadır. Kelimenin önünde belli belirsiz bir işaret vardır fakat bu işaretten bir mana çıkmamaktadır.

³⁹ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 6; Adana bölgesinde yaşanan casusluk olayları hakkında bilgiler için bkz. Yusuf Ziya Bildirici, "İstiklal Harbinde Çukurova'da Yıkıcı Faaliyetler", *Belgi*, C: II/S: 20, Denizli 2020, s. 2414-2415.

Bu olayın üzerinden az bir vakit geçtikten sonra Fransızlar ağustos ayında bir kez daha huruç hareketine giriştiler. Karahan ve Söğütlü bölgelerini yakarak ele geçirdiler. Bekir Ağa ve çetesi bağlar mevkiinde bu hareketi görünce Çakıt bölgesine doğru ilerlemeye başladılar. Fransızların bu huruç hareketine girme sebebinin Pozantı bölgesini kurtarmak olduğu anlaşıldı. Bekir Ağa adamlarıyla birlikte Kavaklıhan mevkiinde düşmanın önünü kesti ve düşmanın Muhat köprüsü tarafına ricat etmesini sağladı. Muhatta gerçekleşen müsademede Fransız kuvvetleri direnemedi ve 37 top mermisi bırakarak geri çekilmek zorunda kaldı. Ziyaret dağına kadar süren takip hareketi Karadiken bölgesinde sona erdi.⁴⁰

Karadiken bölgesinde ise milli neferlerin cesaretini kıran bir olay yaşandı. Bu bölgenin çete reisi bir Ermeni idi ve seferberlik ilan edildiği vakit Müslüman olmuştu. Bu Ermeni kumandan 15 gün boyunca neferlere soğandan başka yiyecek vermemiş ve gece yarısı Tarsus'a gidiyoruz diyerek neferleri yola dökmüştü. Bir müddet sonra Tarsus'a yakın bir bölgede yanında bulunan 20 kişilik çete grubunu hendeğe yatırmış ve kendisi keşif bahanesiyle Tarsus'a gidip askeri o bölgede bir başına bırakmıştı. Ertesi gün Fransızlar hem Adana hem de Tarsus bölgesine üzerine saldırıya geçtiler ve milli neferler bu çatışmanın ortasında kaldı. Muhat bölgesinde birleşen düşman kuvvetleri Muhat köprüsü ve Hacıbeyli arasında bulunan Tarsus cephanesine ait 2 adet 7.5'luk topu dinamitle patlattılar. Düşman Tarsus bölgesinde tekrardan kuvvetlendi.⁴¹

Bekir Ağa ve çetesi Kurttepe mevkiine geri döndüğünde Sinan Bey tarafından bölgeye 2 adet 15.5'luk top getirildi. Bu toplar bağlar bölgesinde tabii edildi. Kurttepe mevkiinde grup kumandanı Naci Bey idi. Sinan Bey, Topçu Kumandanı Rauf Bey, Ali Ağa ve Bekir Ağa bir tepenin üstüne çıkıp dürbün ile Adana'yı gözlemlədiler. Rauf Bey telefon ile ateş emri verdi ve 15.5'luk toplar düşman üzerine atılmaya başladı. Top mermileri hedefe ulaşmasa da Adana'da panik havası yaratmaya yeterli oldu ve bölgedeki Ermeniler kaçmaya başladı. 16 mermi atıldıktan sonra atış kesildi. Manisalı Ali Bey, Ankara'dan kendisi adına 15 adet merminin geldiğini ve atışın devam etmesini istedi.

Casusluk olayları hız kesmeden devam ediyordu ve mütemadiyen milis kuvvetler hakkında Fransız güçlerine bilgi aktarılıyordu. 16 Ağustos 1920 günü bu saldırıya misilleme olarak Fransız kuvvetleri saldırıya geçtiler. 15.5'luk topların biri bölgeden kaçırıldıysa da diğeri düşmanın elinde kaldı. Fransız saldırısı bittikten sonra Bekir Ağa'ya ortağı Hacı Manok'tan bir mektup ulaştı. Mektupta evvelsi günkü Türk bombardımanında topu ateşleyen topçu neferinin Ermeni olduğu yazıyordu. Atılan onlarca top mermisinin de neden hedefi bulmadığı anlaşılmış oluyordu. Fransızların karşı saldırısında Bekir Ağa'nın çetesinden iki ve Türkistanlı kolundan da sekiz şehit verildi. Mitralyöz bölüğünden kumandan Selahattin Bey ise

⁴⁰ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 6.

⁴¹ Gös.yer.

düşmana esir düştü.⁴² Bundan sonraki dönemde Adana Kuva-yı Milliyesi bir daha Kurttepe, Bağlar ve Karalar Bucağına hâkim olamadı. Bölge tamamen Fransız kuvvetlerinin hakimiyeti altına girdi.⁴³

Ekim 1920’de Sinan Bey, Adana Cephesi’nden ayrıldı ve Niğde’de görevlendirildi. Cephenin başına ise Karaisalı Nazım Bey getirildi. Bekir Ağa ve çetesi Çoban Kuyusu, Evliya Kayası, Topalak ve Örcün mıntıklarına dağılmışlardı. Yaklaşık bir ay boyunca herhangi bir saldırı gerçekleşmese de sonraları Fransız birlikleri bir kez daha harekete geçtiler. Özellikle Kurttepesi bölgesinden kuvvetli bir top ateşi başladı ve akabinde bu saldırı süvari hücumu ile desteklendi. Bu saldırıya ilk karşılık Ali Ağa kolu tarafından verildiyse de düşman ilerlemesi durdurulamadı ve neferler Kırıklı bölgesine kadar çekilmek zorunda kaldı. İlerleyen Fransız birlikleri Dörtler bölgesine kadar gelip, burayı ateşe verdiler. Bekir Ağa ve Karaisalı’nın Musağan köyünden arkadaşı Ahmet Çavuş, düşman birliklerinin arasında kaldılar. Vaziyet ağırlaşp cephane tükenmeye başlayınca düşmana karşı koymak zor bir hal aldı.

Susuzlukta tıpkı düşman gibi Türk birliklerini zorlamaktaydı. O esnada Bekir Ağa susuzluğu gidermek amacıyla içinden belki karpuz çıkar umuduyla yanında bulunan susam gümülünü devirdi. Gümülün içinden bir sandık dolusu Alman mavzeri çıktı. Mavzerler hızlı bir şekilde tüfeklere yerleştirildi ve bu tüfekler ile yapılan müsademe sonucunda Türk neferleri Fransızların baskısından kurtulabildi. Fransızlar tekrardan Kurttepesi mevkiine geri çekilmek zorunda kaldılar.⁴⁴

Bekir Ağa ve çetesinin yaşanan müsademede bir kaybı yoktu. Fakat Süleyman Bey’in kolundan yaklaşık sekiz şehit verilmişti. Yaşanan müsademenin üzerinden yaklaşık 20 gün geçtikten sonra Fransız taarruzları bir kez daha başladı. 1920’nin Kasım ayı içerisinde düşman altı topuyla birlikte Kurttepe bölgesinden saldırıya başladı. Fransızlar bu sefer daha dağınık bir görüntü çizerek kuvvetlerini bölmeyi tercih etti. Bir kısım Bayram Osman Çeşmesi’nden Çoban Tepesi’ne, bir kısım Mafa çıkmazından Dörtlere, bir diğer kısım da Akmezar’dan Çakıt’a doğru hareket etti. Bekir Ağa ve çetesi Dörtler bölgesindeki Evliya kayası istihkamlarında bulunmaktaydı. Ağa ve çetesi yapmış oldukları başarılı karşı saldırılar ile düşmanı Akmezar deresine döktüler. Fransızlar kuvvetleri bölmenin iyi sonuç getirmediğini anlayınca bu sefer topyekûn bir saldırıya geçtiler. Ali Ağa ve Karsandı kolları bu

⁴² Mülazım Selahaddin Bey, 16 Ağustos 1920 günü Kurttepe ’de esir düştükten sonra Fransız işgalcileri tarafından başı kesilerek öldürülmüş ve Adana’da teşhir edilmiştir. Aynı zamanda Yenice bölgesinde esir olan Türk neferleri de susuzluktan bitap düştükleri için kurşuna dizilmişlerdir. TBMM Hükümeti bu olayı, Adana’da I. Şark Ordusu Kumandanı General Dufieux nezdinde protesto etmiştir. General ise ele geçirilen Türk esirlerine insani şartlarda davrandıklarını, eğer ki Fransız esirlerine zulmedilirse, 1 Fransız esirine karşı 10 Türk esirini idam edeceğini ifade etmiştir. Bu olaylar TBMM’nin gizli oturumlarında Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları (24 Nisan 1920- 21 Şubat 1921)*, C: I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s. 343.

⁴³ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 7.

⁴⁴ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 8.

saldırıya direnemeyip geri çekilmişse de Bekir Ağa kolu buldukları mevziyi korumayı başardı. Fransız birlikleri Kırıklı mevkiine doğru ilerlemeye başladı. Kırıklı da düşman birlikleri ile Bekir Ağa ve çetesi arasında iki gün iki gece muharebe cereyan etti. Ağa ve adamları zor duruma düşse de Sinan Bey'in yardımlarıyla bölgeye cephane ve yiyecek tedariki sağlanıyordu. Daha önce geri çekilmiş olan Ali Ağa ve Karsandı kolları da tekrardan müsademeye katıldılar.

Kuvvetli düşman birlikleri milli neferleri yavaş yavaş geri çekilmeye mecbur bıraktı. Memişli mevkiini ele geçiren Fransızlar birkaç evi ateşe verdiler. Bu sırada Emin Ağa ve çetesi 80 kişilik mevcuduyla yardıma geldiler. Bekir Ağa'nın ise elinde yaklaşık 50 kişilik bir kuvvet kalmıştı. Fransızların bu denli ilerlemesi Ağa'nın çetesinde ailesi ve çocuğu olan neferleri endişelendirmişti. Neferlerden birçoğu Ağa'nın yanından ayrılarak çocuklarını köyden kaçırma telaşına düşmüşlerdi.⁴⁵ Müsademenin yaşandığı dönemlerde Adana Kuva-yı Milliyesi arasında da bazı problemler yaşanıyor. Bunlardan bilineni Bekir Ağa ile Kürt Nasrullah arasında cereyan eden sıkıntıydı. Fransızlar saldırıya geçtiği vakit Kürt Nasrullah çetesi müsademeye katılmayıp, ihtiyatta beklemişlerdi. Bekir Ağa ile Kürt Nasrullah arasında müsademeye girmeme atışması yaşandı.⁴⁶

Nasrullah, Sinan Bey'den emir almadığı için müsademeye katılmadığını söyledi. Bunun üzerine Bekir Ağa ile Sinan Bey arasında gerçekleşen telefon görüşmesinde Ağa serzenişte bulunarak: "*Cephane ve yemek sıkıntısının had safhada olduğu bir dönemde Kürt Nasrullah harbe iştirak etmedi. Tayyar Bey, Ali Ağa ve Süleyman Bey birlikleri ile geri çekildiler. Mevkiimiz tehlike altındadır*" diyerek feryat etti. Bu telefon görüşmelerini Hacıkırı mevkiinde dönemin Kütahya Milletvekili Nuri Bey⁴⁷'inde dinlediği anlaşıldı. Görüşmenin ardından Nuri Bey, Sinan Bey ve Bekir Ağa arasında şöyle bir görüşme vuku buldu.⁴⁸

⁴⁵ Millî Mücadele döneminde firar olayları oldukça fazladır. Adana bölgesinden örnek vermek gerekirse, 16. Alaya mensup Karaisalı Ahmedoğlu Kemal de firar eden askerler arasındadır. Daha sonra ele geçirilmiş ve Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından idam cezasına çarptırılmıştır. Daha sonraları TBMM'de yapılan görüşmelerde cezanın affi için çalışmalar yapılmıştır. Mecliste Karaisalı Ahmed'in affedilmesi için bir layiha verilmiştir. Bkz. *TBMM Zabut Ceridesi*, C: XIX, Devre: 1, Birleşim: 40, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 527; Layihanın verilmesinden yaklaşık 10 gün sonra yapılan içtimada Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa, Karaisalı Ahmed'in memleketine harçlık almaya gittiğini ve 2 gün sonra tekrar bağlı bulunduğu şubeye silahıyla beraber teslim olduğunu ifade etmiştir. Bu açıklamaların ardından Karaisalı Ahmed hakkında verilen idam cezası bozulmuştur. Bkz. *TBMM Zabut Ceridesi*, C: XX, Devre: 1, Birleşim: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 44.

⁴⁶ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 8.

⁴⁷ 1881 Selanik doğumlu olan Mehmet Nuri Conker, 16 Eylül 1920'de Ankara valiliği görevinden ayrıldıktan sonra 41. Tümen Komutanlığı'na ve Adana Vali Vekilliği'ne tayin edildi. Güney Cephesi'nde Fransızlarla mücadele etti. Bkz. Murat Burgaç, "Mustafa Nuri Conker", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-nuri-conker-1881-1937/> (E.T. 22.03.2023); Nuri Conker'in siyasi faaliyetlerini incelemek için bkz. *TBMM Albümü (1920-2010)*, C: I, s. 110.

⁴⁸ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 9; Nuri Bey 41. Tümen komutanı olarak atandıktan sonra Sinan Bey ile bazı konularda anlaşmazlığa düşmüş ve Sinan Bey'in yetkilerinin bir kısmını elinden almıştır. Bu anlaşmazlık kısa bir süre sonra Sinan Bey'in istifasıyla neticelenmiştir. Sinan Bey 6 Ekim 1920

Nuri Bey: “*Bu adam kimdir Sinan Bey?*” (Bekir Ağa kastediliyor.)

Sinan Bey: “*İbo Osman benim nazlı bir kumandanımdır. Gavurun anasını ağlattım diyor, cephane istiyor.*”

Nuri Bey: “*Yarın zabıtlığın geliyor*” (Bekir Ağa’ya hitaben)

Bekir Ağa: “*Efendim ben zabıtlık falan istemem. Bana cephane ve yiyecek gönderin.*”

Nuri Bey: “*Saat 07.00’ye kadar cephane gelmezse, cephaneyi getirenleri idam ederim!*”

Nuri Bey’in bu kararlı ve dirayetli sözlerinin ardından beklenen cephane sabah 6’da geldi ve cephaneyi getirenler idam edilmekten kurtuldu.

Bu görüşmenin ardından Bekir Ağa bulunduğu mevziye geri geldi ve Fransızlarla olan müsademe sabaha kadar devam etti. Ağa’nın daha önce ailelerinin güvenliğini sağlasın diye serbest bıraktığı çete erleri de yavaş yavaş çeteye geri katılıyorlardı. Düşman o sıra Çakıt üzerinden Abacılar istikametine doğru harekete geçti. Bekir Ağa ve çetesi bu düşmanı kovalamak için emir aldı. Fakat Emin Ağa’nın çetesinden gelen 80 kişilik kuvvet de bölgeden ayrılmışlardı. Ağa’nın etrafında 50-60 kişilik bir kuvvet vardı. Fransız kuvvetleri de Abalı’dan Karaisalı’ya doğru yürüyüşe başladı. Ağa yanındaki çeteye uzun bir nutuk çekip, fedai istedi. 25 kişilik bir grup fedai olmak için öne çıktı. Fedailer önden giderek düşmana taciz ateşinde bulunmaya başladılar. Bekir Ağa’da hemen sonra çeteye yetişip, düşmanı Salbaşı mevkiinde kısırdı. Düşman birliklerinin bir kısmı buradan kurtularak 23 Kasım 1920’de Fadıl mevkiine vardılar. Bekir Ağa at üstünde Çakıt mevkiinin ilerisinde Emin Ağa’nın babasına rastladı. Emin Ağa yapılan müsademelerde Fransızların eline esir düşmüştü. Babası ağlayarak: “*İbo Osman ne duruyorsun!*” diyerek feryat etmişti.⁴⁹

Bekir Ağa ve çetesi düşmanı derenin içerisinde sıkışık bir vaziyette yakaladı. 41. Alay ve 52. Nizamiye Taburu’nun saldırıya geçmesiyle Fransız kuvvetleri perişan edildi. Bazı Fransız mitralyöz birlikleri mitralyözleri bırakarak kaçmaya başladılar. Türk kuvvetleri hemen bu mitralyözleri ele geçirdi ve düşmanı kendi silahıyla mağlup etti. Fransızlardan geriye kalan bazı askerlerinde kaçmasıyla bölgede Türk hakimiyeti kesinleşti. Türk çeteleri düşmanın kaçan bakiyelerini de ele geçirmek için harekete geçti ve Yenice bölgesine kaçan düşman askerlerini kovaladı. Fakat cephane azalınca geri dönmeye mecbur kaldılar. Bu müsademenin ardından da bölgede ciddi bir karışıklık vuku bulmadı.⁵⁰ 25 Kasım 1920 günü sona eren Fadıl Muharebesi’nin ardından Fransızların taarruz gücü kesildi. Bekir Ağa bu

günü yazmış olduğu şifrede görevinden affını istemiştir. Bkz. Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşı’nda Adana Cephesi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 202-203.

⁴⁹ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 9.

⁵⁰ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 10.

mücadelenin ardından Örcün 'de karargâh kurmuş olan Sinan Bey'e şu mesajı göndermiştir: “Yaşasın Mustafa Kemal Paşa ve Sinan Paşa. Kahrolsun Bremond ve Dufieux. Elhamdülillah düşmanı kovduk. Abacılar yönüne gitti. Düşmanın genel kaybını sorarsanız 400 ölüdür. 30 katır öldürülmüştür. İki katır ganimet alınmıştır. Bir de otomatik tüfek. Bizden üç şehit ve üç yaralı vardır.”⁵¹

Bekir Ağa, Adana Cephesi'nde göstermiş olduğu üstün gayret ve başarılar sonucunda Batı Cephesi'nde görevlendirildi. “Akıncılar Alayı” olarak da bilinen 1100 kişilik Çukurovalı bir askeri müfrezenin içinde görev aldı.⁵² İzmir'de Yunan ordusuna karşı da başarılı mücadeleler göstermesi neticesinde kendisine “mülazımlık”⁵³ rütbesi verildi. Resmi olarak askeri personel olmasının ardından 58 lira maaş almaya başladı ve Türk ordusunda hizmet etmeye devam etti.⁵⁴

Değerlendirme ve Sonuç

Millî Mücadele ve Güney Cephesi üzerine sayısız bilgi ve belge mevcuttur. Bu çalışmada bu bilgi ve belgelerin yanı sıra özel bir arşiv kaynağı kullanılmıştır. Bu arşivin kaynağı Celal Bayar'dır. Celal Bayar, Osmanlı'nın son dönemlerinden 1980'li yılların başına kadar Türk siyasi tarihinin unutulmaz bir figürüdür. Bir asırlık ömründe bir devletin yıkılışını, bir devletin doğuşunu görmüştür. Yeni doğan devletin içinde sorumluluktan kaçmamış Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı gibi devletin en üst otorite merciiini temsil etmiştir. Bu sebepten ötürüdür ki Celal Bayar'ın kişisel arşivi, yakın dönem Türkiye siyasi ve askeri tarihini aydınlatmada rehber vazifesi görmektedir. Bu çalışmanın temelinde de bu özel arşivden faydalanılmıştır.

Celal Bayar Arşivi'nde Millî Mücadele'nin Güney Cephesi hakkında çok orijinal kayıtlar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de bu çalışmanın ana içeriğini oluşturan İbo Osman (Bekir Ağa)'ın hatıralarıdır. Bekir Ağa, Fransızlar Çukurova bölgesini işgale geçmeden önce Adana Karaisalı'da Ermeni ortağıyla dükkân işleten bir kimseydi. Ne zaman ki düşman kapıya dayandı o da köyünde gizlemiş olduğu silahları ve cephaneyi alarak Kuva-yı Milliye neferleri arasına katılmıştır. Bekir Ağa aynı zamanda iyi bir teşkilatçıdır. Sadece kendisi bu mücadeleye katılmamış, Karaisalı köyünde bulunan ve düşmana karşı mücadele etmek isteyenleri de yanına toplamış, onları silahlandırmış ve çete düzenine sokmuştur.

Adana Cephesi'nde genel komuta Sinan Tekelioğlu'na verilmiştir. Özellikle Sivas Kongresi'nin ardından Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Heyet-i Temsiliye, güney cephesini düzene sokabilmek için çok uğraşmış ve İstanbul'da kurulan

⁵¹ Yusuf Delikoca, *Çukurova Kahramanları*, Çukurovalı Yayınları, Adana 2006, s. 209.

⁵² Yusuf Ayhan, *Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu*, İpek Matbaası, Adana 1963, s. 81.

⁵³ Mülazım kelimesinin günümüz askeri rütbelerindeki karşılığı Teğmen'dir. Bkz. James W. Redhouse, *Müntahabat-ı Lügat-i Osmanîyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 322; Ali Nazima ve Faik Reşad, *Mükemmel Osmanlı Lügati*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 327.

⁵⁴ CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, s. 10.

Kilikyalılar Cemiyeti'nin yanı sıra Kayseri merkezli Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vücuda getirilmiştir. Bekir Ağa'da Adana Kuva-yı Milliyesi'nde görev aldığı zamanlarda Sinan Bey'in komutası altında mücadele etmiştir. Bekir Ağa düşmanla pek çok yerde mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kendi köyünden başlayarak Pozantı'da, Çakıt'ta, Kurttepesi'nde, Karakuyu, Karahan ve Söğüt bölgelerinde düşmanla bitmek bilmeyen çarpışmalara girmiştir. Sadece kendisi değil Ali Ağa gibi Emin Ağa gibi vatanseverler de çete düzeni ile çarpışıp, düşmana ağır kayıplar verdirerek ona yardım etmişlerdir.

Adana Cephesi'nde Türk Kuva-yı Milliyesi, Fransızlarla ve Ermenilerle mücadele etmiştir. Fransızlar özellikle Kurttepe ve Kavaklıhan Muharebelerinde Türk milis güçlerini çok zorlamışlar ve oldukça fazla kayıp verdirmişlerdir. O dönemin en önemli meselelerinden biri de casusluk olaylarıdır. Türklerin kontrol altına almış olduğu alanlarda özellikle Fransızların görevlendirdiği Ermeniler tarafından casusluk olayları yaygın olarak görülmekteydi. Türk orduları hem bu eylemlerle hem de elindeki kısıtlı cephaneyle düşmana karşı koymayı başardı.

Adana Kuva-yı Milliyesi çok kısıtlı imkanlarla düşmanla mücadele etmek zorunda kalmıştır. İnsan ve silah eksikliği bölgede düşman kadar hatırı sayılır bir problem teşkil etmiştir. Bazı müsademelerde düşmanın elinden alınan silahlarla düşmana karşı gelinmesi bu durumun en açık örneklerinden biridir. Düzenli ordunun henüz kurulmadığı ve Adana'da bölgesel mücadelelerin daha fazla ağırlıkta olduğu düşünüülürse, ortaya konan mücadelenin kıymeti daha fazla ortaya çıkmaktadır.

Bekir Ağa özelinde anlatılmaya çalışılan bu gelişmeler aslında bütün Adana Kuva-yı Milliyesi'nin ne kadar özverili ve yürekten mücadele ettiğini ortaya koymuştur. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmış bir milletin evlatları son bir gayretle Mustafa Kemal Paşa'nın yaktığı meşalenin peşine düşmüş ve vatan topraklarını elde tutmayı başarmışlardır. 1921 Ankara Antlaşması aslında sadece güney cephesinin değil, diğer bölgelerinde düşmana teslim edilmeyeceğinin sinyalini veren en açık delil olmuştur.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

I.I. Celal Bayar Arşivi (CBA)

- CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2166.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 1.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 2.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 3.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 4.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 5.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 6.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 7.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 8.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 9.
CBA, 16 Numaralı Savaş Dosyası, Vesika No: 2169, s. 10.

II. Resmi Yayınlar

Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

TBMM Albümü (1920-2010), C. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara 2010.

TBMM Zabıt Ceridesi, C: XIX, Devre: 1, Birleşim: 40, TBMM Matbaası, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, C: XX, Devre: 1, Birleşim: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1959.

Türk İstiklal Harbi IV. Cilt, Güney Cephesi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

III. Sözlükler

Ali Nazima ve Faik Reşad, *Mükemmel Osmanlı Lügati*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2011.

Redhouse, James W., *Müntahabat-ı Lügat-i Osmaniyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

IV. Müracaat Eserler

Ener, Kasım, *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Şalvuz, İsmail Ferahim, *Kurtuluş Savaşı'nda Kahraman Çukurovalılar (Adana, Tarsus, Mersinliler)*, (Çev. Halil Atılğan), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Tufan, Osman, *Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, Arma Yayınları, İstanbul 1998.

Ursavaş, Ali Saip, *Çukurova Acıklı Olayları ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları*, (Çev. Selim Ak), Kurtuluş Matbaası, Şanlıurfa 1984.

V. Telif Eserler

Akbıyık, Yaşar, *Millî Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Ayhan, Yusuf, *Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu*, İpek Matbaası, Adana 1963.

Baykal, Bekir Sıtkı, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

Cebesoy, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2017.

Damadyan, Mihran, *Bir Ermeni Komitecinin İtirafı*, (Haz. Haluk Selvi), Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

Delikoca, Yusuf, *Çukurova Kahramanları*, Çukurova Yayınları, Adana 2006.

Delikoca, Yusuf, *Yiğit Bir Memleket Karaisalı*, Karaisalı Belediyesi Yayınları, Adana 2021.

Hatipoğlu, Süleyman, *Fransa'nın Çukurova'ya İşgali ve Pozantı Kongresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Hatipoğlu, Süleyman, *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri 1915-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001.

İğdemir, Uluğ, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

Jaeschke, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

Onar, Mustafa, *Kurtuluş Savaşında Haçın Gavuru*, Doğu Matbaası, İstanbul 1975.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (24 Nisan 1920- 21 Şubat 1921), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

Toros, Taha, *Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Yavuz, Bige, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994.

VI. Makaleler

Aysal, Necdet, "Savaş Dönemi ve Cepheleler (Askeri ve Siyasi Gelişmeler)", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed. Timuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, s. 117-133.

Bildirici, Yusuf Ziya, "İstiklal Harbinde Çukurova'da Yıkıcı Faaliyetler", *Belgi*, C: II, S: 20, Denizli 2020, s. 2409-2427.

Bolat Bozaslan, Neslihan, “Tekelioğlu Sinan Bey’in Günlüklerinde Millî Mücadele Karşı Çıkan Yerel Unsurlar”, *Journal of History and Future*, C: I, Sayı: 1, 2015, s. 39-50.

Çelik, Kemal, “Çukurova’nın İşgal Döneminde, Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Milli Kuvvetlerin Buna Karşı Yayımladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. II, S. 3, Ankara 2008, s. 103-124.

Çelik, Kemal, “Millî Mücadele’de Adana (Güney) Havalisi Komutanları”, *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu 25-27 Aralık 2013*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 623-670.

Halaçoğlu, Yusuf, “Adana”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: I, İstanbul 1988, s. 349-353.

Hatipoğlu, Süleyman, “Adana Kuva-yı Milliyesi’nin Karaisalı’da Teşkilatlanması”, *Millî Mücadele’nin 100. Yılı Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya Geçişi ve Kongreler Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s. 873-890.

İdem, Tekin, “Ahmet Remzi Yüreğir’in Hayatı ve 8. Yasama Dönemi Meclis Faaliyetleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, Y: 8, S: 22, Elâzığ 2015, s. 323-351.

İslam, İbrahim, “Kurtuluş Savaşı’nda Milletvekili, Vali, Milli Eğitim Bakanı Bir İttihatçı İsmail Safa (Özler) Bey (1885-1940)”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. V, Sayı: 6, Elâzığ 2012, s. 263-285.

İslam, İbrahim, “Kurtuluş Yıllarında Çukurova “Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: XX, S: 58, Ankara 2004, s. 47-64.

Küçük, Cevdet, “Sykes-Picot Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 204-206.

Özlu, Hüsnü, “Tekelioğlu Sinan Bey’in Günlüklerinde Millî Mücadele’de Adana ve Pozantı Yöresinde Yapılan Muharebeler”, *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu 25-27 Aralık 2013*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 309-338.

Öztoprak, İzzet, “Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: VIII, S: 22, Ankara 1991, s. 117-140.

Savaş, Mevhibe, “Millî Mücadele’de Adana Cephesi”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, Adana 2008, s. 1-22.

Şavkılı, Cengiz, “Adana’nın Düşman İşgalinden Kurtuluşu ve Kurtuluş Bayramı Kutlamalarının Basına Yansımaları (1922-1938)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XXIV, S.1, Afyon 2022, s. 350-364.

Şıvgın, Hale, “Güney Cephesi’nin Değerlendirilmesi”, *Türk İstiklal Harbi’nde Kuva-yı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler (16 Mayıs 2014)*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, s. 13-32.

Yıldız, Filiz ve Ünal, Sevda, “Millî Mücadele’den Günümüze Yerel Bir Gazete: Yeni Adana”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: XXX, S: 3, Adana 2021, s. 223-234.

VII. Tezler

Çatalbaş, Erkan “Kurtuluş Savaşı’nda Gayrinizami Harp ve Güney Cephesi”, *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020.

Çelik, Kemal, “Millî Mücadele’de Adana ve Havalisi (1918-1922)”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993.

İdem, Tekin, “Adana Vilayeti Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ahmet Remzi (Yüreğir) Bey”, *M.K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2004.

İslam, İbrahim, Millî Mücadele’de Yeni Adana Gazetesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1995.

Öcal, Tülay, “Karaisalı Şehir Coğrafyası”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

Ünlü, Rehşan, “Çukurova’da Fransız İşgal Yönetimi (1918-1922)”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2019.

VIII. İnternet Kaynakları

Bozkurt, Birgül, “Karboğazı Baskını”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/karbohazi-baskini/> (E.T. 01.03.2023)

Burgaç, Murat, “Mustafa Nuri Conker”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-nuri-conker-1881-1937/> (E.T. 22.03.2023)

İnce Erdoğan, Dilşen, “King-Crane Heyeti”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/king-crane-heyeti/> (E.T. 10.06.2023)

Karataş, Ahmet, “Adana’nın Millî Mücadele Dönemi Destanına Tanıklık Eden Üç Kardeş”, <https://www.altinrota.org/yazilar/adananin-mill-i-mucadele-destanina-taniklik-eden-uc-kardes/103> (E.T. 29.03.2023)

Polat, Ziya, “Karaisalı’nın Köşe Taşları İbo Osman, O Bir Karaisalı Kahramanı”, <https://www.karaisalihaber.net/?Syf=22&Mkl=1191407> (E.T. 17.02.2023)

Şafak, Hasan, “Kuvayi Milliye’de Bolahat Köyü”, <https://www.karaisalihaber.net/?Syf=22&Mkl=807877> (E.T. 08.03.2023)

Yurtsever, Cezmi, İbo Osman ve Karaisalı Cephesinin Destanlaşan Mücadelesi”, <http://cezmyurtsever-karaisaltarihi.blogspot.com/2010/12/ibo-osman-ve-karaisal-i-cetesinin.html> (E.T. 17.02.2023)

<https://www.altayli.net/ermeni-soykirimi-aldatmacasi-ve-1919-1920-adana-katliamlari.html> (E.T. 20.02.2022)

<https://satemer.sakarya.edu.tr/tr/icerik/19869/102034/mihran-damadyan-ve-itiraflari> (E.T. 19.02.2022)

<https://www.tarsus.bel.tr/tr/haberler/haberler/haber.aspx?id=51462> (E.T. 08.03.2023)